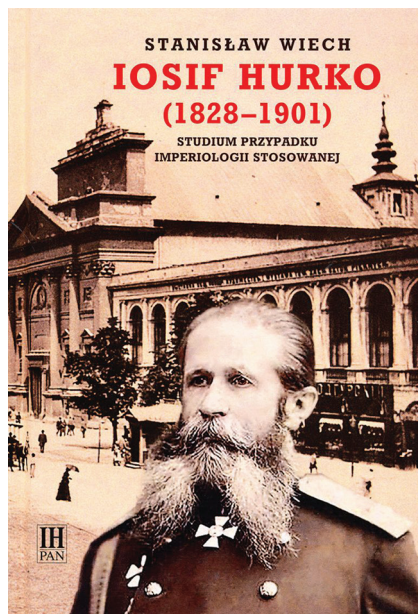

Stanisław Wiech, *Iosif Hurko (1828–1901). Studium przypadku imperiologii stosowanej*, Wydawca Instytut Historii PAN [Publication of the Institute of History, Polish Academy of Sciences], Warszawa 2024, ss. [pp.] 630

Stanisław Wiech jest uznanym badaczem stosunków polsko-rosyjskich II połowy XIX stulecia. Kieruje Zakładem Historii XIX stulecia w Instytucie Historii Uniwersytetu Jana Kochanowskiego w Kielcach. Jego najnowsza książka to obszerna, ponad 600-stronnicowa biografia Iosifa Władimirowicza Hurki, generała-gubernatora warszawskiego w latach 1883–1894 i jednocześnie dowódcy Warszawskiego Okręgu Wojskowego. Postać Hurki zasadniczo odmiennie funkcjonuje w pamięci i historiografii trzech krajów. W Bułgarii uważany jest za bohatera (do dziś w Sofii istnieje jego pomnik), zwycięzcę w wojnie rosyjsko-tureckiej, która umożliwiła powstanie niepodległego państwa bułgarskiego. W Rosji przedstawiany jest jako przykład wzorowego carskiego urzędnika, pełniącego odpowiedzialne funkcje polityczno-wojskowe (m.in.

© by the author, licensee Lodz University – Lodz University Press, Lodz, Poland. This article is an open access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution license CC-BY-NC-ND 4.0

(<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>)

Funding Information: University of Lodz **Conflicts of interests:** None.

Ethical Considerations: The Authors assure of no violations of publication ethics and take full responsibility for the content of the publication.

Declaration regarding the use of GAI tools: not used

(Received: 2025-12-09. Verified: 2025-12-10. Accepted: 2025-12-16)

generała-gubernatora Petersburga i Odessy). Już na emeryturze, w uznaniu zasług Hurko został mianowany przez Mikołaja II feldmarszałkiem. Ostatnio, jak pisze Wiech, w obrębie rosyjskiej Cerkwi Prawosławnej pojawiły się pomysły jego beatyfikacji (podobnie jak w przypadku trwającego już procesu innego wielkiego wodza – Aleksandra Suworowa). Zupełnie inaczej jest w Polsce. W historii Polski Hurko zapamiętany został jako bezwzględny rusefikator, wróg polskości, symbol polityki represji wobec żywiołu polskiego.

Opiniowana książka jest kontynuacją wcześniejszych zainteresowań autora czołowymi postaciami administracji rosyjskiej w Królestwie Polskim. Stanisław Wiech jest twórcą biografii poprzednika I. Hurki na stanowisku generała-gubernatora Piotra Pawłowicza Albiedynskiego.

Monografia oparta jest o niezwykle solidną podstawę źródłową, obejmującą materiały zgromadzone w archiwach rosyjskich, polskich i austriackich. W sposób znaczący źródła archiwalne zostały uzupełnione o wspomnienia i pamiętniki z epoki, a także ówczesną prasę rosyjską i polską (efektowne cytaty np. z zakordonowej „Nowej Reformy” czy „Czasu”, obok przywołań z „Kuriera Warszawskiego”). Autor świetnie zna także dawną i współczesną historiografię, zarówno krajową, jak i rosyjską.

Konstrukcja monografii jest klasyczna, chronologiczno-problemowa. Rzeczą składa się z dwóch powiązanych ze sobą części. Pierwsza poświęcona jest losom Hurki do objęcia stanowiska generała-gubernatora w Warszawie. Druga, prawie dwukrotnie bardziej obszerna, dotyczy działalności bohatera w Królestwie Polskim, ówczesnym Kraju Nadwiślańskim. W tej części znalazły się także rozdziały prezentujące życie prywatne i ostatnie lata Hurki, które spędził w rodzinnym majątku w Sacharowie.

Obraz Hurki wyłaniający się z książki kieleckiego badacza to w pewnym uproszczeniu wizerunek „tępego stupajki”, człowieka pełnego kompleksów na tle towarzyskim, zamkniętego w sobie autokraty, w sumie przeciętnego dowódcy, nieznającego się na sprawach cywilnych, nieudolnego administratora. Stanisław Wiech nie ukrywa antypatii do swojego bohatera. Widzi w nim narzędzie carskiej administracji, człowieka owładniętego misją tępienia polskości w jej różnych przejawach. Zwolennika ekspansji „świata rosyjskiego” na tereny zachodnich rubieży imperium.

W pierwszym raporcie pisanym do cara Aleksandra III Hurko w następujący sposób definiował cel swojej polityki: „jeśli z Polaków nie uda się [od razu] zrobić Rosjan, to wystarczy, aby nie byli Polakami w rozumieniu politycznym”, czyli wyzbyli się aspiracji narodowych. Z tej perspektywy działania Hurki układają się, w opinii Wiecha, w spójną koncepcję. Badacz szczegółowo omówił kwestie związane z rusefikacją szkolnictwa (w tej dziedzinie Hurko rywalizował o „palmę

pierwszeństwa” z Aleksandrem Apuchtinem, którego *nota bene* traktował jako przeciwnika i rywala), czystki w administracji polegające na eliminacji osób przynajmniej się do polskości, represje wobec Kościoła katolickiego i unickiego, wrogie działania wobec polskich instytucji polskiego życia gospodarczego (likwidacja Banku Polskiego i próby zniszczenia Towarzystwa Kredytowego Ziemskiego), wreszcie narzucanie rosyjskich wzorów kulturowych w sztuce czy teatrze. Niejako symbolicznym zwieńczeniem tej polityki była rozpoczęta przez rosyjskiego generała budowa soboru pod wezwaniem Aleksandra Newskiego na Placu Saskim (otwartego dopiero w 1912 r., po 1918 r., na początku lat 20. rozebranego). Autor skrytykował także działania Hurki na najbliższym jego zainteresowaniom polu wojskowym. Prowadzona wokół Warszawy rozbudowa systemu twierdz, porzucana kilka lat później taktyka „obrony czynnej” to według polskiego badacza przykłady anachronicznej i wielce kosztochłonnej inwestycji.

Na koniec dwie uwagi krytyczne. Po pierwsze, podtytuł książki sugeruje, że wątek imperiologii jako konceptu historyczno-politologicznego zostanie jakoś rozwinięty. Tak się nie stało. W książce zabrakło perspektywy porównawczej, odnoszącej się chociażby do polityki innych prominentnych Rosjan w Warszawie – Iwana Paskiewicza, Fiodora Berga czy skądinąd najlepiej znanego autorowi P. Albiędyńskiego. Zwrócenia uwagi na różnice między położeniem Polaków w Królestwie Polskim i na Ziemiach Zabrzanych. Wreszcie uchwycenia podobieństw i różnic w polityce imperialnej Rosji wobec innych narodów. Po drugie, zastosowana forma narracji jest w wielu miejscach zbyt szczegółowa, nadmiernie dygresyjna, dotyczy wątków luźno tylko związanych z zasadniczym tematem. Przykładem może być choćby, skądinąd interesujący ekskurs na temat teściowej I. Hurki – Jelizawiey Salias de Tournemire (s. 69–88). W rezultacie książka przekształca się momentami w swoiste kompendium encyklopedyczno-towarzyskiej wiedzy na temat np. rosyjskich elit w Petersburgu, relacji na dworze carskim czy stosunku części polskich elit do rosyjskiej administracji. To informacje w zdecydowanej większości ciekawe, systematyzujące naszą dotychczasową wiedzę albo wnoszące nowe ustalenia, ale często luźno tylko związane z biografią głównego bohatera.

Rafał Stobiecki

Uniwersytet Łódzki • University of Lodz

<https://orcid.org/0000-0002-1458-1657>

NOTKA O AUTORZE • ABOUT THE AUTHOR

Prof. dr hab. Rafał Stobiecki – profesor nauk humanistycznych w dyscyplinie historia, zatrudniony w Katedrze Historii Historiografii i Nauk Pomocniczych Historii na Wydziale Filozoficzno-Historycznym Uniwersytetu Łódzkiego. Autor wielu książek i artykułów publikowanych w prestiżowych czasopismach naukowych. Członek Kapituły Nagrody im. Prof. Tadeusza Kotarbińskiego.

Zainteresowania naukowe: historiografia okresu PRL, rosyjska i radziecka historiografia XIX i XX w., emigracyjne dziejopisarstwo polskie po 1945 r.

rafal.stobiecki@uni.lodz.pl